

PM 2005 RVIII+VII (Dnr 303-1544/2005)

Socialdepartementets underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen

Remiss från Socialdepartementet

Förlängd remisstid till 12 september 2005

Borgarrädsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande

Som svar på remissen "Socialdepartementets underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet" översänds och åberopas denna promemoria.

Föredragande borgarråden Viviann Gunnarsson och Margareta Olofsson anför följande.

Bakgrund

I april 2003 antog riksdagen regeringens proposition Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet. 2002/03:SoU7, rskr. 2002/03:145) i vilken ett övergripande nationellt mål för folkhälsan slås fast: att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Propositionen innebär en perspektivförskjutning inom svensk folkhälsopolitik från att fokusera på sjukdomar till att fokusera på bestämningsfaktorerna för hälsan. Därför ges goda matvanor och fysisk aktivitet ett stort utrymme i propositionen som grundläggande faktorer för en god hälsa. Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut fick i uppdrag att ta fram ett underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet. Socialdepartementet har remitterat underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen till Stockholms stad för yttrande.

Matvanor och fysisk inaktivitet bidrar till ökad dödlighet och flera vanligt förekommande sjukdomar. Världshälsoorganisationen (WHO) bedömer att 80 procent av hjärt-kärlsjukdom, 90 procent av diabetes typ 2 och 30 procent av all cancer kan förebyggas genom bra matvanor, tillräckligt med fysisk aktivitet och rökstopp. Ett för högt energintag och fysisk inaktivitet är också de direkta orsakerna till den ökade förekomsten av övervikt och fetma.

Den tekniska utvecklingen och en ökande global livsmedelsproduktion i kombination med ekonomisk tillväxt har varit positiv för hälsoutvecklingen, men dessa faktorer har också bidragit till minskad fysisk aktivitet och förändrade matvanor.

En kartläggning av kommunernas folkhälsoarbete visade att av totalt 290 kommuner hade 26 åtgärdsprogram för fysisk aktivitet och endast 13 hade program för goda matvanor. Detta visar på ett stort behov av att utveckla arbetet med goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i det kommunala folkhälsoarbetet.

Underlaget till handlingsplan innehåller totalt 79 olika förslag på insatser. För varje insats finns en aktör angiven. Ofta anges att insatsen ska utföras i samarbete eller samråd med andra angivna aktörer. Kostnad finns angiven för statliga aktörer när

insatsen kräver statliga pengar utöver berörd myndighets ordinarie budget. Kostnader för kommuner och landsting är inte angivna.

Av de 79 insatserna har 50 insatser regering eller statlig myndighet som huvudaktör, medan 14 har kommuner, 7 landsting, 4 föreningar, 2 universitet/högskolor och 2 länsstyrelser. Insatsförslagen 8, 14, 19, 28, 36, 53, 60, 69, 70, 71, 72, 77, 78 och 79 har kommunerna som huvudaktör.

Insatserna inriktas mot följande huvudområden:

Närmiljöns utformning är avgörande för möjligheten till och lusten för fysisk aktivitet.

Skolan och förskolan når alla barn och har stor betydelse för en hälsofrämjande livsstil.

Hälsö- och sjukvården når via mödrahälsovården, barnhälsovården och tandvården en mycket stor del av befolkningen.

Yrkesutbildning och kommunikation innefattar förmedling av kunskaper om goda matvanor och fysisk aktivitet.

Arbetsplatsen når den största delen av den vuxna befolkningen och har goda möjligheter att främja fysisk aktivitet och goda matvanor under arbetsdagen.

Livsmedelsbranschen utgör genom sitt utbud av livsmedel, prissättning och marknadsföring både en del av problemet och en del av lösningen för bättre matvanor.

Vidare finns förslag att utreda skatter på onyttig mat och subventioner av nyttig mat och det föreslås att kost- och hälsofrågor bör inkluderas i livsmedelstillsynen. Insatser som främjar skapandet av stödjande miljöer för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet för barn och ungdomar prioriteras i ett första skede.

Konsumentförvaltningen har till Socialdepartementet inlämnat förvaltningssynpunkter gällande insatspunkterna 9, 10, 32-37, 39, 42, 43, 45, 63, 70, 75 då remisstiden för dessa var satt till 2005-05-10.

Remisser

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, socialtjänstnämnden, idrottsnämnden, konsumentnämnden, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Skarpråcks stadsdelsnämnd och Skärholmens stadsdelsnämnd för synpunkter. Trafiknämnden avstår från att lämna synpunkter.

Stadsledningskontoret anser att förslaget till underlag för handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen i huvudsak är heltäckande. En fokusering på arbetsplatser och skola som huvudarenor för beteendepåverkan och instrumenten för detta hade varit av värde. Närmiljön som en kommunal huvudarena är alltför översiktligt behandlad och saknar kostnadsbedömningar för kommunerna. Förslagen rörande livsmedelssektorn är föga resoluta. Relativt drastiska påverkansmetoder kan behöva övervägas. Detta gäller särskilt ekonomiskt och kunskapsmässigt resurssvaga grupper.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ställer sig i huvudsak positiv till förslaget. Särskilt positivt är att flera av de föreslagna insatserna är i linje med förvaltningens eget arbete, bl.a. med den nya miljö- och hälsoutredningen. Den är ett första steg för att ta fram ett nytt miljöprogram och en tillsynsplan. Miljö- och hälsoutredningen får ett bredare angreppssätt än tidigare miljöutredning då även folkhälsofrågor belyses och målsätts.

Stadsbyggnadsnämnden har ingen åsikt om behovet av en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet och lämnar endast synpunkter på den del av

programmet som behandlar ökad fysisk aktivitet. Som ett exempel på hur kommuner kan främja fysisk aktivitet genom att bedriva planering av allmänna platser anges i remissen Stockholms stadsbyggnadskontors arbete med sociotopkartor. Stockholms översiktsplan anger att varje stadsdel ska kunna erbjuda områden för närrekreation med gott lokalklimat och utan störningar. Områdena ska vara lämpliga för bland annat lek och motion. Tillgången till grönområden beror förutom på den faktiska förekomsten även på avstånd och barriärer.

Utbildningsnämnden anser att det är viktigt att frågor kring goda matvanor och ökad fysisk aktivitet lyfts fram i samhället. Enligt förslaget ska det i kommunernas kvalitetsredovisningar av bl.a. skolornas arbete finnas beskrivet hur miljön främjar goda matvanor och fysisk aktivitet m.m. Nämnden anser att antalet nationella mål, krav och riktlinjer i skollag, skolformsförfordningar, läroplaner och kursplaner är många till antalet. Om samtliga viktiga områden ska utgöra ett särskilt kvalitetsområde/indikatorområde i kvalitetsredovisningen varje år riskerar varje viktigt område att försvinna bland de andra och analysen riskerar att bli alldeles för ytlig. Nämnden anser vidare att det är viktigt att mer naturlig rörelse uppmuntras genom att t.ex. förbättra barns och ungdomars trafikmiljö till och från skolan.

Socialtjänstnämnden anser att det finns en bred enighet i samhället om vikten av goda matvanor och fysisk aktivitet för att skapa förutsättningar för en god hälsa. På nationell nivå har övergripande mål för folkhälsoarbetet slagits fast, samhälleliga förutsättningar ska skapas för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Kommunerna kan med utgångspunkt från dessa mål utforma ett lokalt folkhälsoarbete.

Idrottsnämnden anser att nämndens uppdrag samt formulerade visioner, mål och strategier överensstämmer väl med de mål och insatser som formulerats i den nationella handlingsplanen. Nämnden önskar en norm eller viljeriktning för idrottsutrymmet. Vidare anser den att det bör genomföras en bättre samordning mellan olika aktörer för att stärka folkhälsoarbetet, inte minst i kommunen. Det är också viktigt att offentlig, privat och ideell sektor samverkar kring detta, och att alla åtgärder har en stark lokal förankring hos medborgarna.

Konsumentnämnden välkomnar en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Underlaget ligger i linje med nämndens uppdrag att stödja stadens måltidsverksamheter för säker och bra mat samt att delta i framtagande av ett folkhälsoprogram för staden. För att kommunerna ska kunna genomföra de delar som de berörs av som arbetsgivare, verksamhetsutövare och företagare gällande måltidsverksamheter måste det kontinuerligt finnas tillgång till kostkompetens. Stockholms stad har nyligen till konsumentförvaltningen knutit till sig sådan kostkompetens.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att det är viktigt att komma till rätta med hälsoproblem kopplade till dåliga matvanor och minskad fysisk aktivitet. Om de föreslagna målen och insatserna i underlaget till handlingsplanen genomförs har arbetet kommit en bit på väg. För att dessa goda insatsförslag ska leda till konkreta åtgärder krävs att resurser avsätts även för de kommunala insatsområdena. En del insatser skulle kunna skärpas, andra utökas och vissa borde fler vara huvudaktör för.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd ställer sig positiv till remissen i sin helhet. Nämnden är positiv till att insatserna riktar sig till alla nivåer i samhället men främst till den samhälleliga. Forskning har visat att genom flernivåinterventioner ges bättre och mer långsiktiga resultat. Det finns tydliga skillnader mellan socialgrupp och hälsa. Genom att rikta insatserna mot flera nivåer i samhället ökar förutsättningarna för att nå hela

befolkningen. Nämnden anser att målen är tydliga och mätbara vilket krävs för ett lyckat förändringsarbete.

Skärholmens stadsdelsnämnd anser att handlingsplanen utgör ett gott underlag för ökad folkhälsa.

Våra synpunkter

Underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet tar ett samlat grepp för att nå ökad folkhälsa. Förslaget knyter samman fysisk planering med insatser i skola och på arbetsplatser liksom med påverkan på näringslivet och ideella krafter samt lyfter fram olika aktörers betydelse för att främja goda matvanor och fysisk aktivitet. Förslaget är en god grund för ett fortsatt arbete. I Stockholm pågår arbetet med att ta fram ett folkhälsoprogram och utredningens 79 insatsförslag vittnar om den stora vikten av att förbättra kost- och motionsvanor hos befolkningen och att det sker utan dröjsmål.

I huvudsak står vi bakom de förslag som riktar sig till kommunerna. Det bör dock poängteras att de föreslagna insatserna kräver ökade resurser för att kunna genomföras.

Stora befolkningsgrupper skulle radikalt behöva förändra sin livsstil om inte samhället skall drabbas av ytterligare snabbt växande sjukvårdsbehov. Det hade varit av värde om utredningen närmare berört vilka metoder för attitydpåverkan gentemot olika befolkningsgrupper som har den bästa verkningsgraden. Insikten växer att relativt drastiska och ingripande påverkansmetoder kan behöva övervägas för att uppnå folkhälsopropositionens mål om en bättre folkhälsa.

Utredningen lyfter fram hur viktig den fysiska miljön är för att främja rörelse och motion både för barn, vuxna och äldre. Samhället skall utformas för en ökad fysisk aktivitet för alla grupper i befolkningen, en målsättning som vi delar.

Att ge möjlighet för små barn i skolåldern att röra sig fritt i sin närmiljö förbises ofta i nuvarande samhällsplanering. Forskning visar att det är mycket viktigt för barns utveckling att vara ute och upptäcka närmiljön på egen hand och ha tillgång till ytor för spontan lek och idrott. De flesta barn och ungdomar tillbringar stora delar av dagen på förskola och i skolan. Att det där finns stimulerande förskole- och skolgårdar samt omkringliggande utomhusmiljöer är minst lika viktigt som i bostadsområdena. Grönområden är viktiga rekreationsplatser och närhet och tillgänglighet till grönområden är avgörande för hur de nyttjas. Grönområden har många olika funktioner – sociala, kulturella och ekologiska. Stockholms översiktsplan anger att varje stadsdel ska kunna erbjuda områden för närrekreation med gott lokalklimat och utan störningar. Områdena ska vara lämpliga för bland annat lek och motion.

Närhet till idrottsanläggningar är också angeläget för att skapa möjligheter till motion. Bristen på tillräckliga incitament för motion och rörelse är dock allvarlig. All form av rörelse påverkas inte av tillgången på anläggningar. En halvtimmes promenad i rask takt dagligen kan tillgodose det grundläggande behovet av rörelse. Utrymme för detta finns även när det är brist på särskilda anläggningar och t.ex. spontanidrott sker lika mycket utanför anläggningarna.

Trafiksäkerhet är en viktig faktor för ökad rörlighet. Flera av stadens remissinstanser lyfter upp biltrafiken som en stor begränsande faktor mot barns, men även äldres, rörelsefrihet, hälsa och säkerhet. En storsatsning på sänkta hastigheter och bilfria områden gör att både barn och vuxna vågar röra sig mer till och från arbete och skola. Nya motorleder innebär minskad tillgång till grö- och friområden vilket är negativt för den fysiska aktiviteten. Barriärer skapas mellan bostads- och grönområden och stora grönytor tas i anspråk vid byggandet.

De flesta dödsfallen bland skolbarn orsakas av biltrafiken. Den ökande bilismen begränsar barns rörelsefrihet och minskar den naturliga rörligheten i vardagslivet för barn och ungdomar om de inte kan gå eller cykla säkert till skola eller lekområden. En insats borde även vara att arbeta med säkra och lekvänliga skolvägar som ökar möjligheterna och lusten att gå eller cykla till skolan. I Stockholm pågår projekt med ”vandrande skolbussar”, där en vuxen går tillsammans med flera barn till skolan istället för att de blir skjutsade, ett arbete som måste vidareutvecklas. Det är välkänt att ökad cykling ger stora effekter på folkhälsan, därför är ytterligare satsningar på cykelbanor av stor betydelse. Även övergång till kollektivtrafik gör att folk rör på sig betydligt mer än om de åker bil. Försöket med miljöavgifter/trängselskatt i Stockholm och deras effekt att föra över trafikanter från bil till andra transportmedel är en åtgärd som är positiv ur ett folkhälsoperspektiv. Det är genom att få människor att röra sig mer i sin vardag, dvs. till och från arbete och skola, service m.m. som de stora effekterna för folkhälsan kan uppnås. För detta krävs stora insatser att förändra trafiksystemen.

Flera av de föreslagna insatserna riktar sig mot skolans område. Skolan är en viktig plats för det hälsofrämjande arbetet. I skolan når alla barn under en mycket formbar period av livet och det är här det är lättast att påverka attityder och vanor. Exempelvis nämns att utrymme ska ges till fysisk aktivitet under skoldagen men även att stärka de sociala relationerna och den psykiska hälsan, vilket har visat sig ha positiva effekter på hälsan. Detta instämmer vi med och ser som ett viktigt område att arbeta inom. Hem- och konsumentkunskap bör fylla en viktig funktion, men för att ta ställning till om det skall vara ett kärnämne måste det diskuteras i relation till andra kärnämnen.

Vi delar utredningens bedömning att arbetsplatsen är en nyckelarena, där hälsan kan förbättras och ojämlikhet i hälsa minskas eftersom de flesta vuxna arbetar och där många kan nå oavsett kön, ålder, socialgrupp och etnicitet. Den arbetsrelaterade ohälsan och långtidssjukskrivningarna, vilka accelererat de senaste åren kan motverkas genom hälsofrämjande åtgärder. Att inom arbetsplatsens kollektiva miljö arbeta både med kost- och motionsfrågor med tryck från omgivningen i form av arbetskamrater, chefer och hälsocoacher har visat sig ge goda resultat.

Äldre människor är en viktig målgrupp när det gäller arbetet både med ökad fysisk aktivitet och goda matvanor. Stimulerande och god närmiljö är viktigt för att öka äldre människors möjligheter till rörelse och därmed ökat välbefinnande. Ökad kunskap inom kommunerna om livsmedel och goda matvanor är viktigt för att äldre skall få bra mat. Den kostenhet som byggts upp inom Stockholms stad har här en viktig uppgift att fylla.

Livsmedelssektorn är självfallet en viktig arena för förbättrade kostvanor. Utredningen tar även här upp ett antal intressanta förslag. Dessa präglas dock av en viss vaghet i genomförandekraften med hänvisningar till möjligheter, förutsättningar, utredningar och frivilliga överenskommelser. Här fordras en betydligt starkare målmedvetenhet och mindre av tassande inför starka industriella intressen. Skyndsamma åtgärder är angelägna med anledning av socker- och skräpmatsexplosionen i barns och även vuxnas matvanor. Förslaget om nyckelhälsmärkta måltider med skattesubvention vittnar om god insikt om frågans allvar men skatter som styrmedel för val av livsmedel kräver vidare analys.

Arbetet med matvanor och fysisk aktivitet har även koppling till Agenda 21 och konsumentvägledning, där både folkhälsa och miljöfrågor är viktiga frågor. Ökad andel ekologiska livsmedel är nära sammanknutet med diskussionen om livsmedelskvalitet och bra mat. Stockholms mål om 15% ekologiska livsmedel i stadens verksamheter kan enligt uppföljningen av stadens miljöprogram vara svårt att uppnå. Det tydliggör behovet av att intensifiera arbetet inom livsmedelsområdet.

Vi vill även framhålla att det i folkhälsoarbetet är viktigt att även ta hänsyn till det psykiska välbefindandet. Inte minst för unga flickor är psykisk hälsa nära sammanknutet med matvanor och fysisk aktivitet och det är viktigt att det finns en bra balans. Unga flickor ägnar sig åt fysisk aktivitet i mindre omfattning än pojkar, även om man räknar in aktiviteter som dans. Unga flickor som är födda utomlands ägnar sig i mycket liten omfattning åt idrott och andra fysiska aktiviteter, vilket är mycket bekymmersamt.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram det positiva i att insatserna riktar sig till alla nivåer i samhället. Det finns tydliga skillnader mellan olika socialgruppers fysiska aktivitet och hälsa. Genom att rikta insatserna mot flera nivåer i samhället ökar förutsättningarna för att nå hela befolkningen. Det är även av stor vikt att insatserna samordnas på nationell, regional och lokal nivå samt att insatserna samverkar inom den offentliga, privata och ideella sektorn. Det är dock viktigt att ansvarsfördelning tydliggörs för att undvika dubbelarbete och att åtgärderna har en lokal förankring hos medborgarna.

Vi föreslår med hänvisning till vad som ovan anförts att kommunstyrelsen beslutar följande

Som svar på remissen ”Socialdepartementets underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet” översänds och återopas denna promemoria.

Stockholm den 25 augusti 2005

VIVIANN GUNNARSSON MARGARETA OLOFSSON

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Jan Björklund* (fp) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att som svar på remissen anför följande

Det är den enskilde som har det huvudsakliga ansvaret för sin hälsa. Folkhälsoinstitutet, regeringen eller kommunerna kan aldrig ta över det ansvaret. Olika undersökningar bekräftar också att god hälsa och sammanhållning inom familjen är det som de allra flesta sätter allra högst som mål för sitt liv.

Det offentliga kan däremot skapa goda förutsättningar för människors möjlighet att sköta sin hälsa och leva ett hälsosamt liv. Sådana åtgärder innefattar god kost inom till exempel förskola, skola och äldreomsorg, rikligt med idrott och rörelse på schemat i skolan samt förebyggande information om rökning, alkohol och narkotika.

Föräldrarna har huvudansvaret för sina barns matvanor och fysiska aktivitet. Genom bra skolmat och idrottsundervisning kan skolan stärka elevernas hälsa, men skolan ska inte överta föräldrarnas ansvar. Att skriva in fler mål, krav och riktlinjer i skolförordningar, kursplaner, kvalitetsredovisningar och läroplaner skulle bara ytterligare öka den redan rådande målträngseln. Vi motsätter oss också att hem- och konsumentkunskap ska bli ett nytt kärnämne.

Ämnet idrott och hälsa har kommit att teoretiseras kraftigt de senaste åren.

Syftet med idrottsundervisningen måste vara att eleverna ska röra på sig. Teoretiska kunskaper om hälsofrågor torde kunna inrymmas i andra ämnen såsom biologi och hemkunskap eller i det förebyggande elevvårdsarbetet. Vi anser därför att den nationella kursplanen för idrott och hälsa borde få en ny inriktning.

Det finns i Sverige och Stockholm en mängd organisationer som kan fungera som stöd och ge råd kring hur en sund kosthållning och fysisk aktivitet förbättrar hälsan. Idrottsrörelsernas arbete är i det sammanhanget givetvis mycket viktigt.

Kommunstyrelsen

Reservation anfördes av *Kristina Axén Olin*, *Sten Nordin* och *Kristina Alvendal* (alla m), *Lotta Edholm* och *Abit Dundar* (båda fp) och *Ewa Samuelsson* (kd) med hänvisning till reservationen av (fp) i borgarrådsberedningen.

ÄRENDET

Socialdepartementet har remitterat underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen till Stockholms stad för yttrande. Sammanfattning i *bilaga 2*. Underlaget till handlingsplan innehåller totalt 79 olika förslag på insatser. För varje insats finns en aktör angiven. Ofta anges att insatsen ska utföras i samarbete eller samråd med andra angivna aktörer. Kostnad finns angiven för statliga aktörer när insatsen kräver statliga pengar utöver berörd myndighets ordinarie budget. Kostnader för kommuner och landsting är inte angivna. Flera av dessa insatser kräver dock tillskott av resurser för att kunna genomföras. Av de 79 insatserna har 50 regering eller statlig myndighet som huvudaktör, medan 14 har kommuner, 7 landsting, 4 föreningar, 2 universitet/höskolor och 2 länsstyrelser.

Insatser som främjar skapandet av stödjande miljöer för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet för barn och ungdomar föreslås prioriteras i ett första skede, liksom forskningen kring detta.

REMISSER

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, socialtjänstnämnden, idrottsnämnden, konsumentnämnden, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Skarprnäcks stadsdelsnämnd och Skärholmens stadsdelsnämnd för synpunkter. Trafiknämnden avstår från att lämna synpunkter.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 23 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Stadsledningskontoret finner att förslaget till underlag för handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen är i huvudsak heltäckande. En fokusering på arbetsplatser och skola som huvudarenor för beteendepåverkan och instrumenten för detta hade varit av värde. Närmiljön som en kommunal huvudarena är alltför översiktligt behandlad och saknar kostnadsbedömningar för kommunerna. Förslagen rörande livsmedelssektorn är föga resoluta. Relativt drastiska påverkansmetoder kan behöva övervägas. Detta gäller särskilt ekonomiskt och kunskapsmässigt resurssvaga grupper.

Ärendets beredning

Ärendet har för yttrande överlämnats till stadsledningskontoret, där det beretts i stadsdirektörens stab.

Stadsledningskontorets synpunkter

Inledning

Stadsledningskontoret ser det som värdefullt att en handlingsplan tas fram för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen enligt propositionen ”Mål för folkhälsan”. Den modell, som använts grundar sig på vetenskapliga rön om vikten av att individfaktorer kombineras med åtgärder i den sociala och fysiska miljön. Offentliga aktörers insatser på nationell, regional och lokal nivå kopplas med andra aktörers insatser, vilket benämns flernivåinterventioner.

WHO understryker i sin globala strategi för kost, fysisk aktivitet och hälsa, att regeringar har ett avgörande inflytande på bestående förändringar i folkhälsan. Att skapa en hälsosam miljö och sedan främja ett hälsosamt val i denna gynnsamma miljö ger de bästa förutsättningarna för hållbara beteendeförändringar. Samlad erfarenhet visar, enligt stadsledningskontorets bedömning, att individer och företag måste bli utsatta för påverkan från samhällsorgan för att få fram de beteenden som främjar en god folkhälsa.

De statliga styrinstrumenten är bla.:

- Information, utbildning, kommunikation
- Skatter och subventioner
- Reglering och lagstiftning
- Direkt ekonomiskt stöd till utvalda åtgärder
- Utveckling av kunskapsbasen, exempelvis forskning och utredning.

Stadens agerande

Folkhälsoinstitutet konstaterade för några år sedan att Stockholm genomgående hade lägre grad av organisation för folkhälsoarbete än de båda övriga storstäderna. Stockholm saknade handlingsplan, folkhälsoråd, folkhälsamordnare, öronmärkta medel för folkhälsoarbete och inte heller sker någon uppföljning av folkhälsoarbete på central nivå. Det påpekades också att stadsdelsnämnderna i Malmö och Göteborg hade generellt sett högre grad av organisation för folkhälsoarbete än kommunerna i övrigt, medan Stockholms stadsdelsnämnder genomgående låg lägre.

Stadens socialtjänstnämnd gav i maj 2004 ett uppdrag till socialtjänstförvaltningen att tillsammans med ett antal andra förvaltningar ta fram ett förslag till folkhälsoprogram för staden med utgångspunkt från de elva nationella folkhälsomålen med prioritering av barns och ungdomars hälsa.

I stadens strategi för elevhälsa, grundad på propositionen ”Hälsa, lärande och trygghet”, markeras psykisk hälsa, kost och rörelse som tre viktiga pelare i det förebyggande arbetet för välbefinnande, stärkt självkänsla och värdet av en personlig identitet.

Stadens miljö- och hälsoskyddsnämnd har inträtt som medlem i Forum folkhälsa.

Staden arbetar således numera på flera fronter med ett folkhälsoperspektiv som direkt och indirekt berör flera av de 79 insatserna i förslaget till handlingsplan.

Insatsernas kostnader

I underlaget har de statliga kostnaderna beräknats till c:a 250 mnkr./år varav 100 mnkr. avser samfinansiering av kommunala gång- och cykelbanor (59). Den nationella cykelstrategin skall vidareutvecklas och genomföras (57). Kostnaderna för kommunerna har ej uppskattats.

Stadsledningskontoret noterar insats 28: Kommunerna bör inventera behovet av faciliteter för motion och spontanidrott under beaktande av jämställdhet och jämlikhet och bygga ut efter behov. Kommunerna bör sträva efter att alla som bor i tätort får tillgång till en näridrottsplats inom 2,5 km. från bostaden och enklare anläggningar inom 1 km. från bostaden samt att det skall vara möjligt och tryggt att ta sig dit med hjälp av aktiv transport eller kollektivtrafik. Detta innebär en vällovlig ambition som förmodligen endast kan förverkligas på mycket lång sikt.

Andra exempel på kostnadskrävande åtgärder är att riktlinjer för maten på arbetsplatsen skall utarbetas, spridas och utvärderas (47) liksom riktlinjer för alla måltider i förskolan, förskoleklassen, skolan och gymnasieskolan.

Insatsområden/arenor

Arbetsplatsen

Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning att arbetsplatsen är en nyckelarena där hälsan kan förbättras och ojämlikhet i hälsa minskas eftersom de flesta vuxna arbetar och där många kan nå oavsett kön, ålder, socialgrupp och etnicitet. Den arbetsrelaterade ohälsan och långtidssjukskrivningarna vilka accelererat de senaste åren kan motverkas genom hälsofrämjande åtgärder. Det är notabelt att många arbetsgivare börjat intressera sig för de anställdas livsstil inte minst mot bakgrund av det ökade ekonomiska ansvaret vid sjukskrivningar. Stadsledningskontoret kan här nämna det treåriga projektet "Livsstil i Väst" som är den hittills största friskvårdssatsningen och som görs i samarbete mellan Volvo och Västra Götalandsregionen. Projektet vilar på två nyckelgrupperna alla chefer och hälsocoacherna, som är verktygen på arbetsplatserna. Detta förefaller stadsledningskontoret vara en modell, som kan vara framgångsrik. Att inom arbetsplatsens kollektiva miljö arbeta både med kost- och motionsfrågor med tryck från omgivningen i form av arbetskamrater, chefer och hälsocoacher har visat sig ge goda resultat. Detta fordrar att arbetsgivarna stöds i sina strävanden att förbättra medarbetarnas hälsa. Friska medarbetare förbättrar konkurrenskraften och därmed lönsamheten. Stadsledningskontoret efterlyser således mera substantiella förslag hur arbetsgivare skall arbeta med dessa frågor än vad som redovisas i förslaget till handlingsplan för att bygga vidare på de friskvårdssatsningar som görs inom stadens förvaltningar och bolag. Fysisk aktivitet på recept (FaR) har varit en innovativ metod för att förebygga ohälsa och skall utvärderas (23).

Skolan

Skolan är barnens arbetsplats där mycket kontinuerligt kan göras för att förbättra barnens välmående. Det stora antal förslag som utredningen lägger i denna del har samtliga hög relevans och bör prövas i en mer koncentrerad form. Utredningen borde dock ha närmare analyserat de möjligheter till ömsesidig stimulans och kunskapsutveckling, som återfinns inom familjeramen. Barn och föräldrar kan utöva positiv aktiv påverkan på varandra genom de kunskaper som förmedlas på arbetsplats/skola. "Handslaget med idrotten" har inneburit en positiv stimulans för ökad fysisk aktivitet.

Hälso- och sjukvård

Utredningen redovisar flera välmotiverade förslag där hälso- och sjukvården kan vara arena för en bättre folkhälsa både ifråga om påverkan och uppföljning. Det bör här noteras att åtgärder inom denna arena inte kan ha samma kontinuitet som på arbetsplatsen resp. inom skolan.

Livsmedelssektorn

Livsmedelssektorn är självfallet en viktig arena för förbättrade kostvanor. Utredningen tar även här upp ett antal intressanta förslag. Dessa präglas dock av en viss vaghet i genomförandekraften med hänvisningar till möjligheter, förutsättningar, utredningar och frivilliga överenskommelser. Här fordras en betydligt starkare målmedvetenhet och mindre av tassande inför starka industriella intressen. Skyndsamma åtgärder är angelägna med anledning av socker- och skräpmatsexplosionen i barnens och även vuxnas matvanor. Av stort intresse är idén om att minska konsumtionen av socker och fett genom beskattning. Så sker tex. redan i en del delstater i USA samt vissa länder inom EU. Stadsledningskontoret får här hänvisa till den teoretiska diskussionen om rationella val samt dessas åsidosättande vid upplevelser av alltför starka frestelser. Förslaget om nyckelhålmärkta måltider med skattesubvention vittnar om god insikt om frågans allvar.

Närmiljön

De förslag som gäller närmiljön och därmed det kommunala ansvarsområdet har generellt sett mindre grad av precision, effektanalys samt kostnadsberäkningar. Ett kommunalt index för kartläggning av livsmedelstillgängligheten förefaller alltför sofistikerat. Förslaget att ta trappan istället för hissen måste upplevas som mera konkret. Man bör komma ihåg att en ½-timmes promenad i rask takt dagligen tillgodoser det grundläggande behovet av rörelse. Utrymme för detta finns det gott om ytor för även inom de mest tättbebyggda områden. Bristen på tillräckliga incitament för motion och rörelse är betydligt större än bristen på ytor och anläggningar härför.

Sammanfattning

Utredningens 79 insatsförslag vittnar om den stora vikten av att bättre kost- och motionsvanor bland totalbefolkningen etableras utan dröjsmål.

Stora befolkningsgrupper behöver radikalt förändra sin livsstil om inte samhället skall drabbas av ytterligare snabbt växande sjukvårdsbehov. Det hade varit av värde om utredningen närmare berört vilka metoder för attitydpåverkan gentemot olika befolkningsgrupper, som har den bästa verkningsgraden. Insikten växer att relativt drastiska och ingripande påverkansmetoder kan behöva övervägas för att uppnå folkhälsopropositionens mål om en bättre folkhälsa. Detta torde särskilt gälla de grupper i samhället som är resurssvaga och har bristande insikter om hälsans bestämningsfaktorer. Ett större mått av koncentration på ett mindre antal övergripande strategiska punkter kommer förhoppningsvis att göras i den fortsatta beredningen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade den 16 juni 2005 att tillstyrka förslagen i Socialdepartementets underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen samt att åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av *Jakob Forssmed* (kd), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av *Anna Starbrink* och *Gustav Åkerblom* (båda fp), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande den 31 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till förslaget underlag till Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Under insatserna 3, 4, 6, 51, 52 och 53 har förvaltningen särskilda kommentarer. Särskilt positivt är att flera av de föreslagna insatserna är i linje med förvaltningens eget arbete, bl.a. med den nya miljö- och hälsoutredningen som är ett första steg för att ta fram ett nytt miljöprogram och en tillsynsplan. Utredningen får ett bredare angreppssätt än tidigare miljöutredning då även folkhälsofrågor belyses och målsätts.

INSATS 3: Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om fortsatt stöd till den tvärsektoriella myndighetsgruppen som arbetar med "Landskapets upplevelsevärden". Arbetet är enligt förvaltningen även relevant för utvecklingen av indikatorer för uppföljning och utvärdering av folkhälsomål och miljö kvalitetsmål på lokal nivå. Förvaltningen välkomnar också indikatorer för bedömning av ett områdes värde från rekreationssynpunkt vid olika planerings- och användningssituationer.

INSATS 4: Förvaltningen välkomnar förslag om att påbörja ett tvärsektoriellt utvecklingsarbete om bostadsmiljöns betydelse för fysisk aktivitet bland barn och vuxna. Aktuell forskning visar på att människor som har tillgång till en inbjudande gård vistas ute mer än de som inte har det. De som har tillgång till en bra gård vistas också mer i parker eller grönområden som ligger längre bort. Det finns också ett tydligt samband mellan närhet till grön omgivning och hur ofta man vistas i grönområden.

Städernas grönsstruktur betraktas inte längre som reservmark för exploatering (1) utan även dess värden för hälsa och utbildning lyfts fram i miljö- och hälsopolitiken. Biologisk mångfald skapar inte bara förutsättningar för ett livskraftigt växt- och djurliv, variationsrika grönområden utan också förutsättningar för en god hälsa. Dessa insikter kan ställas mot resultat i Stockholms stads uppföljning av stadens miljömål. Vid uppföljningen framkom att trenden för att inte exploatera särskilt värdefull naturmark är negativ. Detta trots att flera naturreservat planeras att inrättas. Det omfattande bostadsprojektet som innebär en planeringssatsning på att skapa 20.000 nya bostäder senast 2006 leder till ett stort exploateringstryck på stadens grönytor. Att grönyta tas i anspråk medför bl.a. en minskad tillgång till gröna rekreativmiljöer.

Ett par viktiga frågeställningar i det tvärssektoriella arbetet bör vara: Hur prioriteras en för folkhälsan gynnsam närnatur i den fysiska planeringen? Hur ser de prioriterade gruppernas tillgång till grönområden och närnatur ut? Förvaltningen ser också att det finns ett behov av att ta fram en modell för att väga samman stadsutvecklingens konsekvenser för växt- och djurliv med människors tillgång till rekreativområden. Centrum för biologisk mångfald (CBM) är ett nationellt centrum för forskning om biologisk mångfald. Miljöförvaltningen medverkade nyligen vid ett första möte, arrangerat av CBM och SNV, för att utforma ett tillämpat forsknings- och utvecklingsprogram vars syfte är bl.a. att belysa betydelsen av en rik närnatur för rekreation, folkhälsa och för integration. Det är viktigt att kommunerna är representerade i denna typ av arbeten.

INSATS 6: Förvaltningen stödjer upprättande av program och resurser för att inventera, rusta upp och förnya landets skol- och förskolegårdar så att dom inspirerar till lek, rörelse, idrott och utomhusundervisning. Förvaltningens erfarenhet är att skol- och förskolegårdar tenderar att bli allt mindre till ytan, speciellt i områden där det råder brist på tillgänglig mark. Det finns också en tendens att det inte läggs så stor vikt vid den yttre miljön. Förvaltningen efterfrågar riktlinjer för vilka krav som kan ställas.

En studie av förskolegårdar visar att utemiljön har stor betydelse för hur mycket barnen rör sig och hur mycket sol och därmed UV-strålning de utsätts för. Barn med tillgång till mycket vegetation på stora kuperade ytor rörde sig mer än barn som inte hade tillgång till sådana miljöer (2). Befintlig naturmark bör alltså tas till vara i miljön kring förskolor och skolor. I den mån det behövs bör naturmark återskapas. Behovet av detta framkommer inte minst i flera av de ansökningar som Stockholms stad har fått in till 10-miljonerspotten, den del av miljömiljarden som är avsedd för skolor och organisationers miljöprojekt. Nästan hälften av ansökningarna handlar om projekt för grönnare skolgårdar.

INSATS 51: Förvaltningen stöder förslaget att friluftslivet stöds för att locka nya grupper ut i naturen och på så sätt minska stillasittandet. Det är också nödvändigt att ha en samordning inom området i länet/regionen.

INSATS 52: Förvaltningen är positiv till förslaget om att hälsokonsekvensbedömning (HKB) ingår som ett kriterium vid tilldelning av medel för kommunala insatser i områden som avsatts för att säkra/stärka rekreativlivet. Dock bör kriteriet endast gälla inför insatser där man befarar att folkhälsan påverkas. Där är HKB viktiga. I de fall medel tilldelas för naturvård/skötsel i syfte att säkra och stärka för biologisk mångfald är en HKB överflödigt.

INSATS 53: Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om att kommunen ska utarbeta naturvårdsprogram som underlag i sina översiktsplaner. Syftet är bl.a. att bevara och utveckla friluftslivet och möjligheter till fysisk aktivitet. Förvaltningen är också positiv till att HKB utförs parallellt eller som en del av miljökonsekvensbeskrivningar av planerade projekt.

Övrigt

Samråd i ärendet har skett med följande personer: Susann Östergård, Avdelningen för miljöövervakning, Per Enarsson och Anna Koffman, Avdelningen för plan och miljö och Annika Henell, Avdelningen för hälsoskydd,

Referenser

1. Mörtberg, U., Balfors, B. and Knol, W.C. 2004. Landscape Ecological Assessment: A tool for integrating biodiversity issues in strategic environmental assessment and planning. Submitted to Journal of Environmental Management (included in the doctoral dissertation of Ulla Mörtberg, May 28, 2004)
2. Boldemann C, et al. En studie av hur förskolegårdar kan påverka barns fysiska aktivitet och solexponering. Stockholm: Centrum för folkhälsa. 2005:3 (Aff)

Stadsbyggnadsnämnden beslutade den 9 juni 2005 att som svar på remissen till kommunstyrelsen överlämna och återoppta stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 31 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Stockholms stad har på remiss från Socialdepartementet fått ett underlag till handlingsprogram för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Syftet med en sådan handlingsplan är att vidta samhälleliga åtgärder som förbättrar förutsättningarna för goda matvanor och fysisk aktivitet. Yttrande önskas senast 20 juni 2005.

Stadsbyggnadskontoret har ingen åsikt om behovet av en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet. Kontoret lämnar endast synpunkter på den del av programmet som behandlar ökad fysisk aktivitet. Som ett exempel på hur kommuner kan främja fysisk aktivitet genom att bedriva planering av allmänna platser anges i remissen Stockholms stadsbyggnadskontors arbete med sociotopkartor.

Stockholms översiktsplan anger att varje stadsdel ska kunna erbjuda områden för närrekreation med gott lokalklimat och utan störningar. Områdena ska vara lämpliga för bland annat lek och motion. Tillgången till grönområden beror förutom på den faktiska förekomsten även på avstånd och barriärer.

Kontorets synpunkter

Allmänt

Stadsbyggnadskontoret har ingen åsikt om behovet av en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet. Kontoret lämnar endast synpunkter på den del av programmet som behandlar ökad fysisk aktivitet.

Faktorer som påverkar rörelsemönstret hos människor är bl.a. närheten till grönområden och faciliteter för fysisk aktivitet, tillgången till allmänna kommunikationer, förekomst av eller standard på gång- och cykelbanor, trygghetskänsla, samt estetiskt attraktiv utformning.

Stockholms översiktsplan anger att varje stadsdel ska kunna erbjuda områden för närrekreation med gott lokalklimat och utan störningar. Områdena ska vara lämpliga för bland annat lek och motion. Grönområden har många olika funktioner – sociala, kulturella och ekologiska. De är mycket viktiga för barns rekreation och lek. Tillgången till grönområden beror förutom på den faktiska förekomsten även på avstånd och barriärer. Arbetet med Stockholms grönkarta har visat att avstånden till grönområden betyder mycket för nyttjandet. Enkätundersökningar visar att de som kan nå områdena till fots använder dem mycket oftare än de som tvingas ta bilen eller kollektiva färdmedel.

Biltrafik påverkar stadsbilden och gör att många trafikleder och större gator blir barriärer, som är svåra att korsa, inte minst för barn och gamla. Minskad biltrafik skulle ge en säkrare

trafikmiljö med mindre buller och bättre luft. Då ökar attraktiviteten att cykla och gå. Beslut om att minska biltrafiken i innerstaden har fattats av Stockholms kommunfullmäktige vid flera tillfällen under de senaste decennierna.

Synpunkter på föreslagna insatser

Kontoret kommenterar endast de insatser som berör den egna verksamheten.

Insats 28, Inventering av behov av anläggningar

Att sätta upp exakta mått för önskvärd tillgång till idrottsanläggning kan bli ett trubbigt verktyg, eftersom t.ex. spontanidrott lika mycket sker utanför anläggningarna.

Insats 53, Goda planeringsunderlag

Kontoret instämmer i att det är viktigt med goda planeringsunderlag och att rekreationsfrågorna behandlas professionellt och med god kompetens. Som ett exempel på hur kommuner kan bedriva planering av grönområden och allmänna platser anges i remissen Stockholms stadsbyggnadskontors arbete med sociotopkartor, vilka bygger på enkäter och intervjuer med människor om vilka kvaliteter deras närområde har.

Insats 60, Anpassning av infrastrukturen

Kontoret instämmer i att lokal infrastruktur bör anpassas till gåendes, cyklisters och funktionshindrades behov, för att öka möjligheten till aktiv transport.

Insats 79, Främjande av fysisk aktivitet bland äldre

Det är viktigt att skapa mötesplatser i närområdet som främjar fysisk aktivitet även bland äldre, för att minska isolering och stillasittande.

Utbildningsnämnden beslutade den 16 juni 2005 att överlämna utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande gjordes av *Mirja Särkiniemi m fl* (s), *Inger Stark* (v) och *Lovisa Morén* (mp), bilaga 1.

Reservation anfördes av *Jan Björklund m fl* (fp), *Mikael Söderlund m fl* (m) och *Nina Ekelund* (kd), bilaga 1.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande den 18 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har till utbildningsnämnden remitterat ”Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen.” Utbildningsnämndens svar ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast 2005-06-20.

Regeringen avser att lägga fram en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Syftet med en sådan handlingsplan är att vidta åtgärder som förbättrar förutsättningarna för goda matvanor och fysisk aktivitet och på så sätt bidra till det övergripande målet om folkhälsa. Staten, kommuner och landsting kan spara stora summor på att främja goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen och på så sätt minska förekomsten av övervikt och fetma samt andra livsstilsrelaterade sjukdomar.

Den 6 november 2003 gav regeringen Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut i uppdrag att ta fram ett underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen

Underlaget innehåller bl a förslag på insatser för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet. Ett flertal insatser planeras att riktas mot skola.

Förvaltningen anser att det är viktigt att frågor kring goda matvanor och ökad fysisk aktivitet lyfts fram i samhället. Enligt förslaget ska det i kommunernas kvalitetsredovisningar av bl a skolornas arbete finnas beskrivet hur miljön främjar goda matvanor och fysisk aktivitet mm. Förvaltningen anser att antalet nationella mål, krav och riktlinjer i skollag, skolformsförordningar, läroplaner och kursplaner är många till antalet. Om staten föreskriver att samtliga viktiga områden ska utgöra ett särskilt kvalitetsområde/indikatorområde i kvalitetsredovisningen varje år riskerar varje viktigt område att drunkna bland de andra och analysen riskerar att bli alldeles för ytlig.

Förvaltningen anser vidare att det är viktigt att det uppmuntras till mer naturlig rörelse genom att t ex förbättra barn och ungdomars trafikmiljö till och från skolan.

Bakgrund

Regeringen avser att lägga fram en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Syftet med en sådan handlingsplan är att vidta åtgärder som förbättrar förutsättningarna för goda matvanor och fysisk aktivitet och på så sätt bidra till det övergripande folkhälsomålet: "Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen".

Den 6 november 2003 gav regeringen Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut i uppdrag att ta fram ett underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen anser att underlaget till handlingsplan är positivt och innehåller ett flertal intressanta förslag. Det är viktigt att frågan om matvanor och hälsa lyfts fram i samhället. Skolan kan ge värdefulla bidrag till förbättrad fysik och matvanor bland barn och ungdomar.

I remissen nämns flera insatser som berör skolområdet. Bl a föreslås att hem- och konsumentkunskap bör införas som ett kärnämne i gymnasieskolan. Att införa ett nytt kärnämne är en omfattande procedur och tar lång tid att realisera.

Enligt förslaget ska det också i kommunernas kvalitetsredovisningar av förskolornas och skolornas arbete finnas beskrivet hur miljön främjar goda matvanor och fysisk aktivitet. Undervisningen om matvanor och hälsa bör dessutom utgöra ett "indikatorsområde."

Goda matvanor, fysisk aktivitet, hälsa och hälsofrämjande miljöer är angelägna områden. Under 2004 tog Stockholms stad fram en elevhälsostrategi som omfattar dessa. Av beslutet om elevhälsostrategin framgår att elevhälsostrategin ska följas upp i stadens inspektörsverksamhet och stadens i stadens kvalitetsredovisning.

Förvaltningen anser, i likhet med Skolverket (Redovisning av uppdrag om kvalitetsredovisning inom skolväsendet Dnr 01-2004:2110), att området "hälso- och livsstilsfrågor" bör vara ett kvalitetsområde som staten föreskriver att skolor och kommun ska redovisa fördjupat minst var tredje år.

Antalet nationella mål, krav och riktlinjer i skollag, skolformsförordningar, läroplaner och kursplaner är många till antalet. Om staten föreskriver att samtliga viktiga områden ska utgöra ett särskilt kvalitetsområde/indikatorområde i kvalitetsredovisningen varje år riskerar varje viktigt område att drunkna bland de andra och analysen riskerar att bli alldeles för ytlig.

I det förslag till ändring av den statliga föreskriften om kvalitetsredovisning som förväntas träda i kraft den 1 augusti 2005 understryks att syftet med kvalitetsredovisningen ska vara att "främja kommunernas, skolornas, förskolornas och fritidshemmens kvalitetsarbete". Kvalitetsredovisningarna ska även ge "information om verksamheten och dess måluppfyllelse". Syftet med det statliga kravet på kvalitetsredovisning är alltså inte kontrollerande. Statens kontroll sker bl.a. genom den nationella inspektionsverksamheten och i den nationella uppföljningen med bl.a. insamling av statistik. För att kvalitetsredovisningen verkligen ska utgöra det verktyg för den egna utvecklingen som det är avsett att vara måste det finnas visst utrymme för kommunerna att själva reflektera kring vilka områden som ska bedömas och analyseras. Om staten föreskriver alltför många obligatoriska områden och indikatorer för kvalitetsredovisningarna riskerar detta att bli alltför kontrollerande på bekostnad av det främjande syftet. Den egna reflektionen riskerar att

minska och redovisningen att upplevas av kommuner och skolor som något som måste göras för att någon annan kräver det och behöver informationen.

I det förslag till föreskrifter och allmänna råd som Skolverket redovisar tar man under tre huvudområden upp fyra kvalitetsområden med vissa indikatorer som ska vara obligatoriska i kommunernas kvalitetsredovisningar varje år. För skolornas kvalitetsredovisningar föreskrivs tio obligatoriska kvalitetsområden med vissa indikatorer som ska redovisas varje år. Området *hälso- och livsstilsfrågor* är ett område som liksom områdena *insatser för elever i behov av stöd*, *insatser för jämställdhet mellan könen* och *undervisningen för elever med utländsk bakgrund* redovisas fördjupat minst någon gång under en 3-årsperiod.

Förvaltningen stöder förslaget om att medel bör delas ut av Myndigheten för skolutveckling till skolor som vill utveckla försöksverksamhet kring goda matvanor och fysisk aktivitet. Det är viktigt att skolan själv ges frihet och möjligheter till att pröva nya vägar inom området. I t ex Tensta gymnasium serveras kostnadsfri frukost sedan ett år. Undervisningen har en hälsoprofil och den kostnadsfria frukosten gör eleverna medvetna om vikten av en bra frukost.

Förvaltningen anser vidare att det finns exempel på andra samhällsinsatser som kan göras för att stimulera till rörelse, framför allt bland barn och ungdomar.

Enligt remissen är ett mål att samhället utformas för en ökad fysisk aktivitet för alla grupper i befolkningen. Förvaltningen anser att detta är ett viktigt att samhället bidrar till naturlig rörelse bland barn och ungdomar.

Biltrafiken är en stor begränsande faktor mot barns rörelsefrihet, hälsa och säkerhet. Den ökande bilismen begränsar barns rörelsefrihet, framför allt när det gäller vägar till lekområden och skola. De flesta dödsfallen bland skolbarn orsakas av biltrafiken.

I många fall idag består deras väg av barriäreffekter som orsakas av korsningar, övergångsställen och större trafikfarliga vägar på vägen till skolan. Detta minskar den naturliga rörligheten i vardagslivet för barn och ungdomar att gående eller cyklande inte säkert kunna ta sig till skola eller lekområden.

Skolskjuts kan beviljas på grund av trafikförhållanden eller annan omständighet. Vid säkrare skolvägar kan skolskjutsen t ex kortas ner och barnen kan avlämnas vid strategiska och trafiksäkra platser varvid barn och ungdomar säkert kan gå eller cykla hem varvid en mer naturlig rörlighet skapas.

Socialtjänstnämnden beslutade den 14 juni 2005 att överlämna socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av *Peter Lundén-Welden m.fl. (m)*, *Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp)* och *Désirée Pethrus Engström (kd)*, bilaga 1.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande den 2 juni 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Förvaltningen anser att det finns en bred enighet i samhället om vikten av goda matvanor och fysisk aktivitet för att skapa förutsättningar för en god hälsa. Ansvaret för hur man lever ligger emellertid i huvudsak hos den enskilde – och bör även fortsättningsvis göra det. På nationell nivå har övergripande mål för folkhälsoarbetet slagits fast, samhällseliga förutsättningar ska skapas för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Kommunerna kan med utgångspunkt från dessa mål utforma ett lokalt folkhälsoarbete. De föreslagna insatserna i underlaget till handlingsprogrammet för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen är väl förenliga med det förslag som läggs fram till socialtjänstnämnden den 14 juni att ett förslag till ett folkhälsoprogram i staden ska tas fram.

Förvaltningens synpunkter

Det finns en bred enighet i samhället om vikten av goda matvanor och fysisk aktivitet för att skapa förutsättningar för en god hälsa. Ansvaret för hur man lever ligger emellertid i huvudsak hos den enskilde – och bör även fortsättningsvis göra det. På nationell nivå har övergripande mål för folkhälsoarbetet slagits fast, samhälleliga förutsättningar ska skapas för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Kommunerna kan med utgångspunkt från dessa mål utforma ett lokalt folkhälsoarbete.

Socialtjänstnämnden gav i maj 2004 förvaltningen i uppdrag att bereda en skrivelse om ett folkhälsoprogram. Ett tjänsteutlåtande med förslag till ett folkhälsoprogram för Stockholms stad föreläggs nämnden den 14 juni 2005. I tjänsteutlåtandet konstateras att staden saknar en övergripande strategi för folkhälsoarbete. Det finns inget övergripande program eller uttalat ansvar för folkhälsofrågorna. Kommunfullmäktige föreslås lägga fast grunderna för ett långsiktigt folkhälsoarbete. De föreslagna insatserna i underlaget till handlingsprogrammet för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen är väl förenliga med förslaget att ta fram ett folkhälsoprogram i staden.

Förvaltningen vill emellertid framhålla att mycket av det som föreslås i underlaget till handlingsprogram redan görs. Däremot finns inte det arbete som utförs exempelvis på institutioner med att laga god och näringsriktig mat eller anordna fysiska aktiviteter, dokumenterat i ett program. Det ingår helt självklart i den dagliga verksamheten och skapar förutsättningar för förbättrad hälsa och välbefinnande för de personer som vårdas där. Att dokumentera detta arbete i ett program kan synliggöra arbetet och öka dess status. Vid upphandlingar av lagad mat till institutioner ingår kvalitetskrav på maten i förfrågningsunderlaget.

Ytterligare ett exempel på insatser som redan görs är att många förvaltningar inom staden bedriver ett aktivt friskvårdsarbete. Personal erbjuder friskvårdsaktiviteter och subventioner vid deltagande i olika motionsformer. Det finns ofta även möjlighet att i viss utsträckning bedriva friskvårdsaktiviteter på betald arbetstid. Medvetenheten om att fysiska aktiviteter förebygger ohälsa är hög.

Förvaltningen menar att det är viktigt att folkhälsoarbete bedrivs som erbjudanden, inte som föreskrifter. Det är stor skillnad på att få information om vad som är nyttigt för hälsan och själv kunna ta ställning till om man vill förändra sina vanor eller om informationen ges i form av pekpinningar om att leva ett sundare liv. Då intresset för en god hälsa är så stort i samhället bör det finnas goda förutsättningar att få ett bra genomslag för de föreslagna insatserna i underlaget till handlingsprogrammet för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen.

Idrottsnämnden beslutade den 23 augusti 2005 att överlämna idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande den 15 juli 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Idrottsnämndens uppdrag

Idrottsnämnden har 2004 beslutat om att ta fram ett nytt idrottspolitiskt program för Stockholms stad. Programmet kommer att knytas till stadens folkhälsoprogram som planeras fastställas av kommunfullmäktige 2006.

Idrottsprogrammet ska formulera stadens vision, långsiktiga mål och strategi för stöd till olika aktörer inom idrottsområdet och för det egna ansvaret för idrottsanläggningar och folkhälsoarbete. En arbetsgrupp inom idrottsnämnden med representanter för samtliga partier i nämnden har tagit fram programmet.

Idrott har ur flera synvinklar en stor betydelse för många människor och är en viktig funktion i samhället både inom och utanför organiserat idrottande. Idrottsrörelsen är vår största

folkrörelse med stor betydelse för människors fysiska och psykiska välbefinnande och för människors ansvarstagande.

Ett av idrottens syften, och ett skäl för många att idrotta, är att förbättra hälsan. Fysisk aktivitet bidrar livet igenom från barndom till ålderdom till bättre hälsa. Många sjukdomar hålls borta genom fysisk aktivitet, och fysisk aktivitet kan lägga år till livet. Idrott i dess vidaste betydelse är en viktig del i ett folkhälsoarbete.

Idrottsnämnden har kommunfullmäktiges uppdrag att sköta stadens idrotts- och friluftsverksamhet. Nämnden ska följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde och främja idrotts- och friluftslivet för stadens invånare.

Det innefattar både stöd och bidragsgivning till föreningar i Stockholm och förvaltning av anläggningar för idrott, bad och motion. Den viktigaste uppgiften för nämnden är att erbjuda idrottsrörelsen och enskilda en infrastruktur av idrottsanläggningar och ekonomiskt stöd, samt att bedriva en egen friskvårdsverksamhet.

Idrottsnämnden arbetar enligt en folkhälsoplan vilket inkluderar dels ordinarie verksamhet och dels riktade folkhälsoprojekt. Idrottsnämnden har också ett ansvar att medverka till att förverkliga målen i stadens planerade folkhälsoprogram och de elva nationella folkhälsopolitiska målområdena, främst nr 9: Ökad fysisk aktivitet.

Målet för idrottsnämnden är att öka befolkningens fysiska aktivitet och att stödja främst de grupper som efterfrågar fysisk aktivitet utanför föreningslivet. För att nå inaktiva har nätverk bildats där skola, föreningar, stadsdelsförvaltningar, försäkringskassa, vårdcentraler och arbetsförmedling ingår. Fysisk aktivitet på recept ingår även som en del i nämndens friskvårdsarbete.

I simhallarna pågår även en utveckling för att skapa nya verksamhetsytor och att renovera befintliga. Det betyder en ökad attraktionsgrad och en förbättrad miljö i anläggningarna. Äventyrsbad för småbarn, nya ytor för gym, och ökad tillgång till lekredskap är delar i verksamhetsutvecklingen.

Nära hälften av barn och ungdomar i Stockholm är medlemmar i en idrottsförening. Många idrottar också utanför idrottsrörelsen, bland annat i kommunens verksamhetsutbud, men också i privat regi. Ju äldre ungdomarna är desto mer sker fysisk aktivitet utanför idrottsrörelsen. Ju sämre ekonomisk situation och ju lägre utbildningsnivå för familjen desto lägre deltagande i föreningsverksamhet för barnen.

Idrottsnämndens uppdrag är att skapa förutsättningar för att alla oavsett ålder, kön, etnisk bakgrund, funktionshinder kan utöva idrott på egna, jämställda och jämlika villkor. Oavsett om det sker i organiserad form inom idrottsrörelsens ram, i skolor, spontant eller i privat regi.

I stadens anläggningar prioriteras barn och ungdomar när det gäller tidstilldelning, avgiftssättning och ekonomiskt stöd.

Nationella Handlingsplanen

Den nationella handlingsplanen för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet överensstämmer i huvudsak i övergripande mål och insatser med den vision, de mål och strategier, samt målgrupper, som den parlamentariska arbetsgruppen ur idrottsnämnden formulerat för ett nytt idrottspolitiskt program som ska antas av idrottsnämnden under hösten 2005. Inriktningen stämmer i huvudsak även med det nuvarande idrottspolitiska programmet som idag gäller inom idrottsnämndens ansvarsområde. Dock finns i de nya ambitionerna ett tydligare uttalat ansvar för även äldres fysiska aktivitet.

När det gäller de i Handlingsplanen formulerade ambitionerna om att kunna erbjuda idrottsanläggningar i människors närområden delas den viljan av förvaltningen. Förvaltningen ser dagens utbud av idrottsanläggningar som ett minimiutbud som bör utökas framöver. Ungdomsgruppen 7-20 år har idag i genomsnitt 10 kvadratmeter idrottsyta (utomhus- och inomhusidrott inräknat) per person till sitt förfogande. I den långsiktiga investeringsplaneringen ligger också viljan att formulera om inte en norm så åtminstone en viljeinriktning för det framtida byggandet av idrottsanläggningar. En viljeinriktning som både innehåller ett jämställdhetsperspektiv och en inriktning på ökad tillgänglighet till anläggningarna.

Förvaltningen anser slutligen att en samordning av alla folkhälsoinsatser bör genomföras på olika nivåer, dock främst på lokal nivå i kommunen. Det är viktigt att alla aktörer hittar ett gemensamt förhållningssätt för att skapa en bättre folkhälsa i alla åldersgrupper. Och det gäller både offentlig, privat och ideell verksamhet där alla har en roll att spela.

Konsumentnämnden beslutade den 14 juni 2005 att överlämna konsumentförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av *Anders Broberg* (kd), bilaga 1.

Reservation anfördes av *Therese Wallqvister* (fp) och *Sofia Arkelsten m.fl.* (m), bilaga 1.

Konsumentförvaltningens tjänsteutlåtande den 2 juni 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Konsumentförvaltningen har tagit del av och välkomnar handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen.

Underlaget ligger i linje med förvaltningens uppdrag att stödja stadens måltidsverksamheter för säker och bra mat samt att delta i framtagande av ett folkhälsoprogram för staden.

För att kommunerna ska kunna genomföra de delar som de berörs av som arbetsgivare, verksamhetsutövare och företagare gällande måltidsverksamheter måste det kontinuerligt finnas tillgång till kostkompetens. Stockholm stad har nyligen till konsumentförvaltningen knutit till sig sådan kostkompetens.

Förvaltningens förslag

Konsumentförvaltningen har tagit del av och välkomnar handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen.

Underlaget ligger i linje med förvaltningens uppdrag att stödja stadens måltidsverksamheter för säker och bra mat samt att delta i framtagande av ett folkhälsoprogram för staden.

För att kommunerna ska kunna genomföra de delar som de berörs av som arbetsgivare, verksamhetsutövare och företagare gällande måltidsverksamheter måste det kontinuerligt finnas tillgång till kostkompetens, se insats nr 8, 14, 40, 41, 43, 46, 48, 62, 63, 69, 76, 77, 78, 79. Stockholm stad har nyligen till konsumentförvaltningen knutit till sig sådan kostkompetens. Erfarenheten hittills visar på vikten av att det kontinuerligt finns tillgång till adekvat kostkompetens inom staden.

Att förebygga ohälsa, ta hand om redan kostrelaterade sjukdomar, producera och servera säker och näringsmässigt anpassad mat till både friska och sjuka, upphandling av livsmedel och måltidsverksamheter kräver kostkompetens med adekvat högskoleutbildning.

Begreppet patienter bör inte ingå i insatsformulering vid nr.17, då patienter i första hand inte är i behov av nyckelhålmärkta måltider. För patienter finns riktlinjer framtagna av ESS-gruppen och det är dessa som ska följas.

Punktbeskattning av livsmedel i enlighet med insats nr.54 slår hårt mot de grupper i samhället som genom sjukdom är i behov av denna typ av livsmedel. Dessa grupper måste i så fall ges kompensation och det är inte rimligt att detta ska ske via receptförskrivning på dessa livsmedel. Ett tänkbart scenario kan bli att föreskrivning av livsmedel för särskilda näringsändamål typ näringsdryck och sonpmat ökar.

I den utredning som föreslås i insats nr.76 bör man även kartlägga huruvida personer inom olika boendeformer i kommunen får tillgång till näringsdrycker och sonpmat eftersom detta skiljer sig markant mellan olika kommuner idag. Man bör även titta på möjligheten för personer i det egna boendet att erhålla måltidsabbonemang som inkluderar samtliga dygnets måltider.

I insats nr.77 bör ingå att näringstillståndet hos den enskilda individen ska underkastas samma krav på utredning, diagnos, behandlingsplanering, uppföljning och dokumentation som

annan medicinsk behandling. Nutritionsbehandling är en del av den medicinska behandlingen och omvårdnaden och måste därför underkastas samma regler som dessa. Äldres längd och vikt bör rutinmässigt mätas och dokumenteras. När det gäller upphandling av måltidsverksamhet ska även kravspecifikation rörande hygien ingå med tanke på att äldre utgör en riskgrupp i detta sammanhang. Tillgången av mat och dryck avseende på säkerhet ska också säkerställas för de som är beroende av stöd för detta.

Rapporter kring matlådor till äldre i det egna boendet har belyst problem med bl.a. social isolering, otillräckligt näringsintag, bristande hjälpinsatser i matsituationen och bristande livsmedelssäkerhet. Genom att skapa mötesplatser i närområdet kan dessa problem minimeras enligt det som föreslås i insats 79 i handlingsplanen.

Önskvärt är att nationella riktlinjer skapas i linje med gällande nationella näringsrekommendationer samt för sjuka individer överensstämmande rekommendationer enligt ESS-gruppen vilket bör implementeras i skollagen, hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen, se insats nr. 62 och 77.

När det gäller ämnet näringslära har utbildningsprogram inom gymnasieskolans restaurang-, omvårdnads-, samt barn- och fritidsprogram granskats av Svensk dietist och kostekonomförening. Av granskningen framgår att undervisningen inom ämnesområdet är mycket bristfällig. Det är viktigt att de personer som arbetar med maten har en god kunskap om näring men det är också mycket viktigt att alla de som indirekt eller direkt påverkar matgästens val har en kunskap om vilka val som är bäst. Förskolläraren som sitter och äter med barnen, undersköterskan som matar den strokedrabbade pensionären, sjuksköterskan som behandlar oroliga och sömnlösa patienter, alla har de en viktig och avgörande roll i bedömningen av kostens betydelse när det gäller välbefinnande och god behandling.

Att ämnet hem- och konsumentkunskap föreslås ingå som ett kärnämne i gymnasieskolan ser vi som ett viktigt redskap för att ge grundläggande kunskaper för den enskilde individens hälsa samt för samhället i stort. För samhället är grundläggande kunskaper inom detta område en vinst i sig med medvetna konsumenter som gör aktiva val baserade på sina förvärvade kunskaper. Att kunna förebygga ohälsa och främja hälsa innebär stora ekonomiska vinster för samhället, se insats nr.63, 65, 66, 68, 69 och 73.

Förvaltningen anser det positivt att det utreds hur kost- och hälsofrågor kan inkluderas i livsmedelstillsynen för att få ett vidgat perspektiv på maten. I livsmedelstillsynen bör även information om hållbara matvanor och miljöriktig avfallshantering inkluderas.

Myndigheter som Livsmedelsverket borde avsätta resurser för att mer aktivt via media kunna förmedla kunskaper om bra matvanor. Detta med tanke på det intresse som matprogram har idag.

Tidigare insända synpunkter

Nedanstående har på begäran av socialdepartementet redan skickats in som underlag till arbetet med regeringens nya konsumentpolitiska strategi.

-Insats nr 9

Metoder för hälsokonsekvensbedömningar bör vidareutvecklas med speciell tonvikt på matvanor och fysisk aktivitet. Speciellt ska hälsokonsekvenser av förändringar i marknadsföring, pris, tillgänglighet och konsumtion av energitäta och näringsfattiga livsmedel bedömas.

Politiska mål för all måltidsverksamhet ska finnas i kommunen samt plan för genomförande och uppföljning. Detta kan sedan kopplas till hälsokonsekvensbedömningar. Organisationen i kommunen måste anpassas så att detta går att genomföra (hur hänger kost och folkhälsa ihop?).

Insats nr 10

Ett index bör utvecklas för kartläggning av livsmedelstillgängligheten (exempelvis utbud av och pris på nyckelhålmärkt mat, frukt, grönsaker och energitäta livsmedel). Indexet kan användas inom kommunal planering

Ett sådant index borde tas fram både för butiker och serveringsställen. Många konsumenter köper färdiglagad mat / går på restaurang och lagar inte sin egen mat. Hur ser lunchmaten ut?

Insats nr 32

Sverige ska på EU-nivå verka för att TV-reklam för mat riktad till barn förbjuds inom hela EU.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats nr 33

Förutsättningarna för att begränsa marknadsföring av mat riktad till barn ska prövas, bl.a. med hänsyn till gällande lagstiftning. Utvecklingen av denna marknadsföring ska kontinuerligt bevakas. En samarbetsgrupp för ansvarsfull marknadsföring ska bildas.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats 34

Konsumentorganisationer bör kunna söka bidrag hos konsumentverket för att bevaka och offentliggöra utvecklingen inom marknadsföring av söta drycker, godis, snacks, bakverk och glass riktad till barn, samt väcka debatt om marknadsföringen.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats 35

Material och marknadsföring av livsmedel i relation till hälsa riktad till ungdomar bör tas fram.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats 36

Kommuner och skolor bör anta en sponsringspolicy för livsmedel. Som utgångspunkt bör användas vägledningen framtagen av Konsumentverket, Skolverket och Svenska kommunförbundet.

Ska man ha sponsring överhuvudtaget i skolan? Vilken insyn behövs i företag för att kunna göra en bedömning av om det skulle vara ok med sponsring (förekomst av barnarbete, ej miljömärkt, företaget säljer/producerar även ”onyttiga livsmedel”). Om sponsring tillåts ska kommunen anta en sponsringspolicy.

Insats 37

Regeringen bör utveckla en form för dialog med livsmedelssektorns olika branschorganisationer inom produktion, distribution, handel och restaurangnäringen för att diskutera hur livsmedelsbranschen kan bidra med olika åtgärder till gagn för folkhälsan. Målet kan vara en frivillig överenskommelse om etisk kod för främjande av goda matvanor.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer, men ifrågasätter om det inte borde finnas någon form av gradering på restauranger? Vissa restauranger, lunchrestauranger, personalrestauranger, skolrestauranger etc. bör mer än andra ha en skyldighet att tillgodose

utbudet av ”bra mat” då de faktiskt i större utsträckning påverkar folkhälsan än andra restauranger.

Insats 39

I EU-kommissionens kommande revidering av direktivet om näringsvärdesdeklARATIONER bör Sverige arbeta för att näringsvärdesdeklARATIONER blir obligatoriska på alla färdigförpackade livsmedel och att dessa deklARATIONER även innefattar uppgifter om fettkvalitet, socker och salt (för relevanta produkter).

Utökade krav på märkning bör förenas med ökade resurser för att kontrollera efterlevnaden av regler för näringsvärdesdeklARATIONER.

Det är viktigt att ställa krav på information även på oförpackade livsmedel. Det bör undersökas om andelen försäljning av oförpackade livsmedel ökar för att slippa krav på näringsvärdesdeklARATIONER. Det kan finnas en risk att det säljs än mer oförpackade livsmedel (även för självtag) vilket i sin tur innebär ökade hygieniska risker.

Insats 42

Livsmedelsutbud, livsmedelspriser och marknadsföring för vissa livsmedelsgrupper (frukt, grönsaker, nyckelhålmärkta livsmedel, godis, snacks, sötade drycker, bakverk och glass) ska årligen sammanställas och publiceras i Statistisk Årsbok.

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats 43

Arbetet med tillämpningen av nyckelhålmärkning ska intensifieras, i synnerhet vad gäller märkning av måltider och tillsynen av denna inom restaurang och storhushållssektorn.

För att främja tillgången till nyckelhålmärkta maträtter på restauranger och storhushåll bör man se över hur utbildningar inom denna sektor kan tillgodose kunskaper och färdigheter i att laga näringsriktig bra mat.

Det vore intressant i sammanhanget att se över vilka olika sorters märkningar det finns inom restaurangnäringen. Ex. symbol ”fjäder”, ”fitnessfood”, ”lättlunch”, ”magert alternativ” etc. (kan det vara vilseledande?) och utifrån detta informera konsumenter om nyckelhålet och vad det står för.

Insats 45

Information om goda matvanor och fysisk aktivitet ska utvecklas, utökas och göras mer tillgänglig för olika yrkesgrupper (vidareinformatörer).

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Insats 63

Kunskapsämnet hem- och konsumentkunskap bör införas som ett kärnämne i gymnasieskolan.

Mycket bra! Ämnet i sig går väldigt bra att samordna med andra ämnen t. ex. matte, fysik, kemi, naturkunskap, samhällskunskap, geografi, språk.

Insats nr 70

Ämnet hem-och konsumentkunskap bör förstärkas. Särskild vikt bör läggas vid matvanornas betydelse för hälsan och kunskap om marknadsföring av livsmedel. Genusperspektivet i undervisningen bör beaktas.

Mycket bra, se även ovan.

Insats 75

Antalet utbildningsplatser för utbildning till lärare i hem- och konsumentkunskap bör utökas samt möjligheten för studerande vid andra högskolors lärarprogram att komplettera med ämnesstudier i hem- och konsumentkunskap vid högskolor/universitet som erbjuder detta bör utvecklas

Konsumentförvaltningen i Stockholms stad instämmer.

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade den 16 juni 2005 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande gjordes av Mats G Nilsson m.fl. (m), Didar Samaletdin m.fl. (fp) och Birgitta Borg (kd), bilaga 1.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande den 31 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Förvaltningen anser att det är viktigt att komma till rätta med hälsoproblem kopplade till dåliga matvanor och minskad fysisk aktivitet. Om de föreslagna målen och insatserna i underlaget till handlingsplanen genomförs har arbetet kommit en bit på väg. För att dessa goda insatsförslag ska leda till konkreta åtgärder krävs att resurser avsätts även för de kommunala insatsområdena. En del insatser skulle kunna skärpas, andra utökas och vissa borde fler vara huvudaktör för.

Förvaltningens förslag

Insatser med kommuner som huvudaktör

Förvaltningen anser att det är viktigt att komma till rätta med hälsoproblemen kopplade till dåliga matvanor och minskad fysisk aktivitet. Om de föreslagna målen och insatserna i underlaget till handlingsplanen genomförs har arbetet kommit en bit på väg. För att dessa goda insatsförslag ska leda till konkreta åtgärder krävs att resurser avsätts även för de kommunala insatsområdena. I kommunerna måste det exempelvis kontinuerligt finnas tillgång till kostkompetens om de ska kunna genomföra de delar som de berörs av som arbetsgivare, verksamhetsutövare och företagare gällande måltidsverksamheter.

En del insatser skulle kunna skärpas med *ska* istället för *bör*. T.ex. är det självklart så att skolhälsovården ska främja hälsosamma levnadsvanor bland barn och föräldrar (insats 19).

Arbetet med matvanor och fysisk aktivitet har även koppling till Agenda 21 och konsumentvägledning där både folkhälsa och miljöfrågor är viktiga frågor. För att inte skapa flera olika råd som arbetar med samma områden men med lite olika perspektiv anser förvaltningen att insats nr 8 skulle ändras till att organisera ett hållbarhetsråd där hälsofrämjande arbete med matvanor och fysisk aktivitet integreras med miljöfrågor.

Förvaltningen anser att insats nr 28 om möjligheter till spontanidrott och idrottsplats i närmiljön är mycket viktig. Vikten av att små barn i skolåldern kan röra fritt sig i sin närmiljö utan att hålla en vuxen i handen förbises i nuvarande samhällsplanering. Forskning visar att det är

mycket viktigt för barns utveckling att vara ute och upptäcka närmiljön på egen hand, och ha tillgång till ytor för spontanlek och idrott. Risken med nybyggda tätt exploaterade områden med biltrafik mellan alla hus är att alternativet blir att barnen sitter hemma framför TV och dator när föräldrarna ägnar sig åt hushållet. Insatsen 53 om naturvårdsprogram bör även innefatta bevarande av parkmark och grönområden i tätorter.

En insats borde även vara att arbeta med säkra och lekvänliga skolvägar som ökar möjligheterna och lusten att gå eller cykla till skolan. I insats 19 borde även ingå att arbeta för att föräldrar, elever och förskolebarn går eller cyklar till förskolan och skolan exempelvis i organiserad form s.k. vandrande skolbussar. Förvaltningen har goda erfarenheter av sådant arbete i projektet ”Samverkan för hållbart resande”. Även arbetslivsinstitutet, arbetsmiljöverket och vägverket borde vara huvudaktörer för att främja att arbetstagare cyklar eller går till arbetet.

Angående insats 36 om sponsringspolicy för livsmedel i skolan, är förvaltningen tveksam till att man överhuvudtaget ska tillåta sponsring för livsmedel i skolan? Vilken insyn behövs i företag för att kunna göra en bedömning av om det skulle vara ok med sponsring (förekomst av barnarbete, ej miljömärkt, företaget säljer/producerar även ”onyttiga livsmedel”). Om sponsring tillåts ska kommunen anta en sponsringspolicy.

Insatser med andra huvudaktörer

Insats 32 om att Sverige ska verka för att TV-reklam för mat riktad till barn förbjuds i hela EU, är bra, men förvaltningen anser att det borde handla om TV-reklam generellt som är riktad till barn.

Förvaltningen är tveksam till insats 63 om att införa hem och konsument-kunskap som ett kärnämne på gymnasieskolan. Det är viktigt att eleverna blir aktiva och medvetna konsumenter med en hållbar livsstil, men det kan integreras i flera ämnen som matematik, samhällskunskap, idrott, biologi m.fl. Förskolelärare, grundskolelärare och gymnasielärare bör alla ha en grundkunskap när det gäller hållbara¹, goda matvanor och fysisk aktivitet dels för att kunna integrera denna kunskap i verksamheten/undervisningen och dels för att de kan påverka barnens måltider/rastverksamhet och vara goda exempel.

Det är viktigt att barnens goda matvanor och fysiska aktivitet påbörjas redan från födseln (insats 18). Mödra- och barnhälsovården är en viktig del i det arbetet och de ger en god grund redan idag. Vissa rekommendationer som de ger gäller små barn som exempelvis att de inte ska äta för mycket fibrer. Det är också viktigt att informera när barnet är tillräckligt stort för att matsmältningen klarar grovt bröd.

Insats 6 om att ”upprätta ett särskilt program och resurser för att inventera, rusta upp och förnya landets skol- och förskolegårdar, så att de inspirerar till lek, rörelse, idrott och utomhusundervisning”, välkomnar förvaltningen varmt. Stadsdelsförvaltningen arbetar med verksamheten ”Grönskande levande gårdar och närsamhällen” där bl.a. förskolegårdar och skolgårdar ingår. Gårdsutvecklingen sker i en demokratisk process där barn, föräldrar, personal och boende deltar både i visionsarbetet och i genomförandet.

En del insatser borde kopplas till fler huvudaktörer. Exempelvis nr 17 om att i all upphandling av måltidsverksamhet för patienter, personal och besökare bör ställas krav på ett övervägande utbud av hälsosamma mellanmål och nyckelhålsmärkta måltider. Det borde gälla all måltidsverksamhet i offentlig verksamhet som skolor, förskolor, personalrestauranger och äldreomsorg. Utöver sjukvårdshuvudmännen borde kommuner, arbetslivsinstitutet och arbetsmiljöverket vara huvudmän. Här bör även förslag på insats om att upphandla säsongsanpassat och med KRAV-märkta livsmedel i offentliga verksamheter finnas med. Sverige borde sätta en matlagningskändis som ”Tina” på genomföra förändringar som ”den nakna kocken” i Storbritannien.

Förvaltningen anser det positivt att det utreds hur kost- och hälsofrågor kan inkluderas i livsmedelstillsynen för att få ett vidgat perspektiv på maten (insats 40). I livsmedelstillsynen bör även information om hållbara¹ matvanor och miljöriktig avfallshantering inkluderas.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade den 16 juni 2005 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande den 11 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning ställer sig positiv till remissen i sin helhet. Förvaltningen är positiv till att insatserna riktar sig till alla nivåer i samhället men främst till den samhälleliga. Forskning har visat att genom flernivåinterventioner ges bättre och mer långsiktiga resultat. Det finns tydliga skillnader mellan socialgrupp och hälsa. Genom att rikta insatserna mot flera nivåer i samhället ökar förutsättningarna för att nå hela befolkningen. Förvaltningen anser att målen är tydliga och mätbara vilket krävs för ett lyckat förändringsarbete.

Förvaltningens förslag

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning anser att remissen lyfter fram de viktigaste frågorna kring områdena för att förbättra matvanor och öka den fysiska aktiviteten i befolkningen. Detta är viktigt eftersom övervikt, fetma samt fysisk inaktivitet är ett växande problem i Sverige och att detta leder till ökad sjuklighet samt dödlighet. Därför är det viktigt att påbörja ett preventivt men även ett promotivt arbete för att främja hälsan hos hela befolkningen.

Några åsikter förvaltningen vill lyfta fram är dels det positiva i att insatserna riktar sig till alla nivåer i samhället men främst mot den samhälleliga. Det är främst där förutsättningar för goda matvanor och fysisk aktivitet skapas. Forskning har visat att genom flernivåinterventioner blir det bättre och mer långsiktiga resultat vad det gäller positiva förändringar inom hälsoområdet. Det finns tydliga skillnader mellan socialgrupp och hälsa och genom att rikta insatserna mot flera nivåer i samhället ökar förutsättningarna för att nå hela befolkningen. Det är även av stor vikt att insatserna samordnas på nationell, regional och lokal nivå samt att insatserna samverkar inom den offentliga, privata och ideella sektorn.

Förvaltningen vill även belysa vikten av att remissen lyfter vikten av vardagsmotion. Då dagens samhälle har byggt bort mycket av den naturliga motionen och rörelsen är det viktigt att skapa miljöer som främjar till fysisk aktivitet för alla grupper i befolkningen.

Förvaltningen anser att målen är tydliga och mätbara vilket krävs för ett lyckat förändringsarbete.

Remissen lämnar förslag på 79 insatsområden där de anger vilken som är huvudaktör. Av dessa är det tolv som har kommunen som huvudaktör, några av dessa insatser har förvaltningen valt att lyfta.

Insats nr 8:

Varje kommun uppmuntras att organisera ett folkhälsoråd eller liknande som integrerar frågor om matvanor och fysisk aktivitet med annat hälsofrämjande arbete. Inom rådet bör finnas personer med kompetens inom området matvanor och fysisk aktivitet.

Om kommunerna väljer att tillsätta ett sådant råd lyfts frågorna kring hälsa på ett naturligt sätt av kompetenta personer och kommunen visar att det är en viktig fråga. På detta sätt kan rådet arbeta strategiskt med hälsofrågor som påverkar hela befolkningen.

Insats nr 14

Varje kommun bör anta en policy för utbudet av mat i kommunala anläggningar.

Genom att utforma en policy skulle det troligtvis öka förutsättningarna för att utbudet skulle bli mer gynnsamt vad det gäller utbudet av mat samt att då använda sig av de Svenska näringsrekommendationerna för att ytterligare förstärka vad som är goda matvanor.

Insats 19,69,70,71 och 72

Dessa fem insatser riktar sig inom skolans område. Skolan är en viktig plats för det hälsofrämjande arbetet. I skolan når alla barn under en mycket formbar period av livet och det är här det är lättast att påverka attityder och vanor. Exempelvis nämns vikten av att belysa goda matvanor i ämnet hem- och konsumentkunskap. Det nämns också att utrymme ska ges till fysisk aktivitet under skoldagen men även att stärka de sociala relationerna och den psykiska hälsan, vilket har visat sig ha positiva effekter på hälsan. Detta instämmer förvaltning med och ser som ett viktigt område att arbeta inom.

Insats 77, 78 och 79

Dessa tre insatser riktar sig till äldre personer inom kommunen. Det är viktigt att äldre personer får en näringsriktig och väl sammansatt kost men även ges möjligheter till fysisk aktivitet vilket minskar isolering och stillasittande. Förvaltningen angränsar till många grönområden har goda möjligheter till fysisk aktivitet och instämmer i insatserna.

Förvaltningen anser att remissens insatser har täckt in de flesta instanser i samhället där det finns en positiv påverkansmöjlighet för främjandet av goda matvanor och en ökad fysisk aktivitet.

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade den 16 juni 2005 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av *Gustav Åkerblom* (fp) och *Mikael Nordstedt* (kd), bilaga 1.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande den 17 maj 2005 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens förslag

Stadsdelsförvaltningen anser att remissen på ett bra sätt belyser de stora hot för folkhälsan inaktivitet och dåliga kostvanor innebär. De framtagna målen är tydliga och harmonierar med stadsdelsförvaltningens eget projekt som drivs tillsammans med landstinget för att öka folkhälsan i Skärholmen. Mätbara mål för goda matvanor, fysisk aktivitet och kroppsvikt har satts upp och strategier för att uppnå dessa mål. Förvaltningen föreslår att de mål och aktiviteter som anges i handlingsplanen används i syfte att öka befolkningens hälsa.

RESERVATIONER M.M.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Särskilt uttalande gjordes av Jakob Forssmed (kd) enligt följande.

Att söka skapa goda förutsättningar för bra matvanor och tillräcklig fysisk aktivitet hos medborgarna, inte minst det uppväxande släktet, är bra. Insikten av betydelsen torde ha ökat när det i veckan rapporterades om sammanställningen av flera olika studier kring hur fysisk aktivitet påverkade en rad livsvillkor för barn och unga. Sammanställningen visar att inverkan är mycket större än man tidigare trott.

Samtidigt kan vi inte undgå att slås av det centralplaneringstänkande som framskymtar i socialdepartementets underlag till handlingsplan. Det tål därför att understrykas att det yttersta ansvaret för goda matvanor, ökad fysisk aktivitet och det egna välbefinnandet ligger hos familjer och enskilda personer.

Särskilt uttalande gjordes av Anna Starbrink och Gustav Åkerblom (båda fp) enligt följande.

Den ökade fetman utgör ett allvarligt hot mot folkhälsan. Flertalet av socialdepartementets förslag är välgrundade. Men vi saknar en ordentlig genomgång av hur alla dessa förslag ska finansieras. Handlingsplanen kommer leda till ökad arbetsbörda och byråkrati för förvaltningen utan kompensation från staten, vilket kan få till följd att andra prioriterade områden blir lidande.

Utbildningsnämnden

Särskilt uttalande gjordes av Mirja Särkiniemi m fl (s), Inger Stark (v) och Lovisa Morén (mp) enligt följande.

Det är bra att frågorna kring goda matvanor och fysisk aktivitet uppmärksammas. Ett förebyggande hälsoarbete är A och O för att eleverna ska få bra hälsovanor redan i unga år. Skolan fyller en viktig funktion i arbetet med att stimulera och uppmuntra eleverna till fysiska aktiviteter.”

Reservation anfördes av Jan Björklund m fl (fp), Mikael Söderlund m fl (m) och Nina Ekelund (kd) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

1. att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, samt
2. att som svar på kommunstyrelsens remiss överlämna följande:

Skolan huvuduppgift är att förmedla kunskap. Föräldrarna har huvudansvaret för sina barns matvanor och fysiska aktivitet. Genom bra skolmat och idrottsundervisning kan skolan stärka elevernas hälsa, men skolan ska inte överta föräldrarnas ansvar. Skolan ska inte användas som ett redskap för att lösa alla samhällsproblem.

Att skriva in fler mål, krav och riktlinjer i skolförordningar, kursplaner, kvalitetsredovisningar och läroplaner skulle bara ytterligare öka den redan rådande målträngseln. Vi motsätter oss också att hem- och konsumentkunskap ska bli ett nytt kärnämne.

Ämnet idrott och hälsa har kommit att teoretiseras kraftigt de senaste åren. Detta är ett steg i fel riktning. Syftet med idrottsundervisningen måste vara att eleverna ska röra på sig. På så vis minskas ohälsa och eleverna ges bättre förutsättningar att prestera bättre i den övriga skolundervisningen. Teoretiska kunskaper om hälsofrågor torde kunna inrymmas i andra ämnen

såsom biologi och hemkunskap eller i det förebyggande elevvårdsarbetet. Vi anser därför att den nationella kursplanen för idrott och hälsa borde få en ny inriktning.

Socialtjänstnämnden

Reservation anfördes av Peter Lundén-Welden m.fl. (m), Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) och Désirée Pethrus Engström (kd) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Socialtjänstnämnden anför som svar på remissen följande.

Precis som förvaltningen skriver har den enskilde det huvudsakliga ansvaret för sin hälsa. Folkhälsoinstitutet, regeringen eller kommunerna kan aldrig ta över det ansvaret. Olika undersökningar bekräftar också att god hälsa och sammanhållning inom familjen är det som de allra flesta sätter allra högst som mål för sitt liv.

Det offentliga kan däremot skapa goda förutsättningar för människors möjlighet att sköta sin hälsa och leva ett hälsosamt liv. Sådana åtgärder innefattar god kost inom till exempel förskola, skola och äldreomsorg, rikligt med idrott och rörelse på schemat i skolan samt förebyggande information om rökning, alkohol och narkotika.

Det finns i Sverige och Stockholm en mängd organisationer som kan fungera som stöd och ge råd kring hur en sund kosthållning och fysisk aktivitet förbättrar hälsan. Idrottsrörelsernas arbete är i det sammanhanget givetvis mycket viktigt.

Konsumentnämnden

Reservation anfördes av Anders Broberg (kd) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

att som svar på remissen anföras

Det är den enskilde individen som har det huvudsakliga ansvaret för sin hälsa. Folkhälsoinstitutet, regeringen eller kommunerna kan aldrig ta över det ansvaret. Olika undersökningar bekräftar också att god hälsa och sammanhållning inom familjen är det som de allra flesta sätter allra högst som mål för sitt liv.

Det offentliga kan däremot skapa goda förutsättningar för människors möjlighet att sköta sin hälsa och leva ett hälsosamt liv. Sådana åtgärder innefattar god kost inom till exempel förskola, skola och äldreomsorg, rikligt med idrott och rörelse på schemat i skolan samt förebyggande information om rökning, alkohol och narkotika.

Det finns i Sverige och Stockholm en mängd organisationer som kan fungera som stöd och ge råd kring hur en sund kosthållning och fysisk aktivitet förbättrar hälsan. Exempelvis är idrottsrörelsernas arbete i detta sammanhang mycket viktigt.

Reservation anfördes av Therese Wallqvister (fp) och Sofia Arkelsten m.fl. (m) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

att som svar på remissen anföras följande:

Den enskilde det huvudsakliga ansvaret för sin hälsa. Folkhälsoinstitutet, regeringen eller kommunerna kan aldrig ta över det ansvaret. Olika undersökningar bekräftar också att god hälsa och sammanhållning inom familjen är det som de allra flesta sätter allra högst som mål för sitt liv. Det offentliga kan däremot skapa goda förutsättningar för människors möjlighet att sköta sin hälsa och leva ett hälsosamt liv.

Skolan huvuduppgift är att förmedla kunskap. Föräldrarna har huvudansvaret för sina barns matvanor och fysiska aktivitet. Genom bra skolmat och idrottsundervisning kan skolan stärka elevernas hälsa, men skolan ska inte överta föräldrarnas ansvar. Skolan ska inte användas som ett redskap för att lösa alla samhällsproblem. Att skriva in fler mål, krav och riktlinjer i skolförordningar, kursplaner, kvalitetsredovisningar och läroplaner skulle bara ytterligare öka den redan rådande målträngseln. Vi motsätter oss också att hem- och konsumentkunskap ska bli ett nytt kärnämne. Ämnet idrott och hälsa har kommit att teoretiseras kraftigt de senaste åren. Syftet med idrottsundervisningen måste vara att eleverna ska röra på sig. Teoretiska kunskaper om hälsofrågor torde kunna inrymmas i andra ämnen såsom biologi och hemkunskap eller i de förebyggande elevvårdsarbetet. Vi anser därför att den nationella kursplanen för idrott och hälsa borde få en ny inriktning.

Det finns i Sverige och Stockholm en mängd organisationer som kan fungera som stöd och ge råd kring hur en sund kosthållning och fysisk aktivitet förbättrar hälsan. Idrottsrörelsernas arbete är i det sammanhanget givetvis mycket viktigt.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Mats G Nilsson m.fl. (m), Didar Samaletdin m.fl. (fp) och Birgitta Borg (kd) enligt följande.

En politisk strävan efter goda matvanor och ökad fysisk aktivitet bland befolkningen är sannerligen ingen enkel uppgift. Ambitionen om folks bästa krockar ibland med människors integritet. Ibland leder även ambitionen till överdrifter i det godas namn (se nyligen utkomna boken Peta inte i maten av Mattias Svensson). Såväl Livsmedelsverkets och Folkhälsoinstitutets underlag hade vunnit på att reflektera kring de frågor som förs fram i boken.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Gustav Åkerblom (fp) och Mikael Nordstedt (kd) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

att godkänna förvaltningens förslag till remissvar.
att därutöver anföras

Att skapa goda förutsättningar för bra matvanor och fysisk aktivitet hos medborgarna är en viktig samhällsuppgift. Flera av socialdepartementets förslag är välgrundade. Många av förslagen utförs redan inom kommunens verksamhet.

Dock, det måste i första hand vara individens egenansvar att leva ett sunt liv. Kommunens ansvar ska vara en komplettering för individer som inte själv kan råda över sin situation eller är så unga att de fortfarande behöver samhällets stöd för goda kostvanor och fysisk aktivitet.

Vi konstaterar att en fullt ut genomförd handlingsplan ofrånkomligen leder till ökad byråkrati och att samhället tar över ansvar från individen. Vi tycker även att handlingsplanen innehåller för mycket av socialistiskt plantänkande i vilket staten vet bäst hur individens liv skall formas.

I handlingsplanen saknas en ordentlig genomgång av hur alla förslag ska finansieras. Arbetsbördan för kommunens olika förvaltningar tillika stadsdelsförvaltningen kommer att öka och omfatta nya områden, arbetsinsatser som måste betalas av skattebetalarna. För de nya kostnaderna behövs statligt finansiellt stöd om de ska genomföras annars måste pengarna tas från andra prioriterade områden.